

XORIJIY TILNI O'QITISHDA INTEGRATIV YONDASHUVNING AHAMIYATI VA DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Saidova Moxinur Murodovna

Buxoro Davlat Universiteti

mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada bugungi globollashuv muhitida ko'p tillilik shaxsning ijtimoiy jamiyatda muvaffaqiyatini ta'minlovchi omil ekanligi, o'quvchilarga kichik yoshdan boshlab xorijiy tilni o'rgatishning ahamiyati hamda o'quv jarayonida integrativ yondashuvdan foydalanish samaradorligi haqida fikrlar bayon etilgan. Xorijiy tilni o'qitishda integrativ yondashuvga turli xil nuqtayi nazardan ta'riflar, maqsadli til va boshqa fanlarni birlashtirish, maqsadli tilning nutq faoliyati turlarini qolganlaridan ajratmagan holda birgalikda rivojlantirib borish va maqsadli tilni madaniyat bilan integratsiyalashga oid ilmiy nazariy qarashlar tahlili keltirilgan va mualliflik tavsiyalari keltirilgan.

Kalit so'zlar: integratsiya, yondashuv, muhit, strategiya, integrativ yondashuv, nutq faoliyati turlari integratsiyasi, til va madaniyat integratsiyasi, ta'lim omillari, ko'p tillilik, integrativ jarayon, sohalar integratsiyasi.

Аннотация. В данной статье излагаются взгляды на то, что в сегодняшней глобализационной среде многоязычие является фактором, обеспечивающим успех личности в социальном обществе, важность обучения иностранному языку учащихся с раннего возраста, а также эффективность использования интегративного подхода в образовательном процессе. Даны определения интегративного подхода к обучению иностранному языку с разных точек зрения, приведен анализ научных теоретических взглядов на интеграцию целевого языка и других дисциплин, совместное развитие видов речевой деятельности целевого языка без отрыва от остальных, интеграция целевого языка с культурой и даны авторские рекомендации.

Ключевые слова: интеграция, подход, среда, стратегия, интегративный подход, интеграция видов речевой деятельности, интеграция языка и культуры, факторы образования, многоязычие, интегративный процесс, интеграция отраслей.

Annotation. This article describes the importance of multilingualism in today's globalization environment as a factor in ensuring an individual's success in social society, the importance of teaching students a foreign language from an early age, and the effectiveness of using an integrative approach in the learning process. In the

teaching of a foreign language, an analysis of scientific theoretical views on the integration of the target language and other disciplines from different points of view into the integrative approach, the joint development of the target language without separating the types of speech activity from the rest, and the integration of the target language with culture are presented and author's recommendations.

Keywords: integration, approach, environment, strategy, integrative approach, integration of types of speech activity, integration of language and culture, educational factors, multilingualism, integrative process, integration of fields.

Ta'lim transformatsiyasi ta'lim sohasida ijtimoiy, iqtisodiy va texnologik o'zgarishlarga moslashish uchun ilg'or va fundamental o'zgarishlarni o'z ichiga oladi. Bunday transformatsiya ta'limning o'z maqsadi, usullari, texnologiyalari, mazmuni va baholanishiga ta'sir qiladi. Ta'lim transformatsiyasi muhitida o'quvchi yoshlarning sifatli bilimlar bilan qurollantirish yoshlarni kelajakdagi muvaffaqiyatlarini ta'minlashda o'ziga xos imkoniyatga ega.

Globalashuv davrida ko'p tillilik shaxsning ijtimoiy hayotda muvaffaqiyatini ta'minlovchi muhim omil sifatida qaraladi. Turli tillarni bilish, aloqalarni yaxshilaydi, madaniy ravonlikni oshiradi, iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytiradi, ta'lim va tadqiqot uchun yo'llar ochadi, shaxsiy o'sishni targ'ib qiladi va ijtimoiy integratsiyaga hissa qo'shadi. Jahon tajribasida tillarni o'qitishda turlicha yondashuvlardan foydalanib kelingan va ular muntazam ravishda takomillashtirib borilgan. Ular orasida integrativ yondashuv alohida o'ringa ega. Endigi fikr va mulohalarimiz "integratsiya" tushunchasining tasnifiga doir bo'ladi. 18-asrda "integratsiya" tushunchasi ilk marta G.Spenser tomonidan ayrim bo'laklar yoki elementlarning bir-biriga qo'shilishi, bir butunga aylanishi, yaxlitlanishi sifatida izohlangan. Bu tushuncha ilmiy termin sifatida pedagogika sohasiga o'tgan asr 80-yillarning birinchi yarmida kirib keldi va jadal suratlarida ijtimoiy hayotga, siyosat, axborot va boshqa sohalarda tadbiq etila boshlandi. 90-yillarga kelib esa til ta'limida "integratsiyalash" tushunchasi paydo bo'ldi. Integrativ yondashuv asosida ta'lim beruvchi birinchi institute California Institute of Integral studies bo'lib, 1968-yilda Kaliforniya shtatida tshkil topgan.

O'zbek tilining izohli lug'atida "integratsiya" so'ziga quyidagicha tasnif berilgan: "Integratsiya (lot.integratio) – tiklash, qaytadan ushlab, to'ldirish". Shuningdek, uning bir qator boshqa ma'nolari ham keltirib o'tilgan: 1. Ayrim qismlarning, elementlarning bog'liqlik holati, ularni qo'shib birlashtirishni ifodalovchi tushuncha; 2. Fanlarning yaqinlashishi va o'zaro bog'lanish jarayoni; 3.

Ikki va undan ortiq davlatlarning iqtisodiyotini o'zaro muvofiqlashtirish va birlashtirish.

Mashhur pedagoglar Y.Komenskiy, D.Lokk, I.Gerbart, M.Pestolatsi, K.Ushinskiy, didaktiklar A.Danilov, B.Maksimova, I.Zverev, S.Baranova, psixolog olimlar N.Talizina, Y.Samarina, G.Vergeles ishlarida ham "integratsiyalshgan ta'lim" tushunchasi turlicha tahlil qilingan. K.Ushinskiy "Uzuq-yuluq, bir-biri bilan bog'lanmagan bilimlar bilan to'ldirilgan bosh hamma narsa tartibsiz bo'lib yotgan, hatto egasining o'zi ham hech narsani axtarib topa olmaydigan omborxonaga o'xshaydi", deb ta'kidlagan.

R.Mavlanova (2012) integratsiya bu tafakkur o'sishi jarayonining turli qismlarini yaxlitlashdir, deb ta'kidlagan bo'lsa, B.M.Kedrov (1964), integratsiya bu turli xil fanlarni birlashtirish va ilmiy fanlarning o'zaro bog'lanishi, ularning bir butunga aylanishi ekanligi nazarda tutgan. L.N.Bahareva (2014) ham bu fikrga qo'shilib, bu ko'plab fanlarni umulashtirish va bog'lash jarayoni, yangi, butun, yaxlit bo'lim yaratishga yordam beruvchi, fanlararo amalga oshirishning yuqori ko'rinishidir, deb aytgan.

V.Zagvyazinskiy (2008) ta'limga integrativ yondashuvning o'qitish yaxlitligi tamoyiliga butkul tayanishi, ushbu yondashuv maqsad, mazmun, vosita, shakl va metodlar birligini namoyon qilishini ta'kidlagan. N.Borisova integrativ jarayonlarni o'rganish strategiyasi vas hart-sharoitlarini o'rganib, integrativ yondashuv ostida nafaqat ta'lim vositalarning birlashishi, o'zaro bog'liqlik, mazmun komponentlarini bir-biriga singdirish va sintez jarayonini, balki maxsus sharoitlarga, ta'lim muassasasi vazifalariga muvofiq intensive o'qitish metodlari ham tushunilishi kerakligini qayt etib o'tadi.

Shuningdek, X.Yulbarsova (2019)ga ko'ra, chet tillarini integrativ yondashuv asosida o'qitishda fanlararo aloqalarni kuchaytirish, turli fanlardan egallagan bilimlarni uzviy bog'lash, talablarning turli mavzularga oid axborotlarni to'plash, turli fanlardan kerakli ma'lumotlarni olish va ulardan nutqiy vaziyatga mos holda foydalanish kompetensiyasini shakllantirishgina emas, nutqiy faoliyat turlari – tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozishni integratsiyalashtirib qo'llash ham nihoyatda muhim o'rin tutishini aytib, integratsiyaning turli xil adabiyotlarda quyidagi klassifikatsiyalari mavjudligini ko'rsatadi:

Horizontal integration – mavzularni gorizontal ketma-ketlikda jamlash;

Vertical integration – fanlarni vertical hoda qisman yaxlitlash;

Integration into the subject – fan ichki integratsiyasi, nutq faoliyati turlarining uyg'unlashuvi va yaxlitlanishi;

Integration within the subjects – fanlararo integratsiya, bir nechta sohaga yaqin bo'lgan fanlarni birlashtirish;

Full integration – to'liq integratsiya, integratsiyalashgan sistemada fanlarni va ularning komponentini ta'minlash;

Partial integration – qisman integratsiya, integrative unsurlari yoki sistemalari darajalarni qisman to'ldirish;

Quasi integration – to'liq bo'lmagan integratsiya esa mavhumlikka asoslangan integratsiyalashgan tizim munosabatlarning ortiqcha kuchlanishini nazarda tutadi;

Disintegration – integratsiya jarayonining kamligi bilan xarakterlanadi;

Episodic integration – epizodik integratsiya, integratsiyalashgan sistema orasidagi fanlarni to'liq bo'lmagan o'zaro munosabati hisoblanadi;

Periodic integration – jarayonli integratsiya, integratsiyalshgan fanlar sistemasini uzoq jarayonligi yoki yaqinligi bilan xarakterlanadi;

Sectorial integration – sektorli integratsiya, bir tashkilot ichida fanlarning o'zari faolligining namoyon bo'lishi;

Content-based integration – matnga doir integrasiya esa bir mavzu yoki matn bo'yicha nutq faoliyat turlarini rivojlantirish;

Task-based integration – vazifaviy integratsiya bir mavzu yoki matnga doir turli xilma xil mashq va topshiriqlardan integrativ foydalanishni ko'zda tutadi.

R.Simon (2022) ham integrativ yondashuv o'quvchilarga mazmunli kontekst orqali tinglash, gapirish, o'qish va yozish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun haqiqiy til muhitini bera oladigan yondashuv deb qaragan, ya'ni to'rtta ko'nikma alohida izolyatsiyalangan holda emas, balki birga integratsiyalashgan holda rivojlanishi kerak. Quyida qator olimlarning xorijiy tilni o'qitishda integrativ yondashuvdan foydalanishning afzalliklari haqidagi fikrlari jamlangan (1-jadvalga qarang).

1-jadval.

**Xorijiy tilda integrativ yondashuvdan foydalanish
haqida olimlarning fikri**

Olimlar	Xorijiy tilda integrativ yondashuvdan foydalanish haqida
Almarza Sanchez (2000)	Til o'rgatishda til ko'nikmalari integratsiyalansa, tilni o'rganish real hayotdagi kabi yaqinlashadi
Jing (2006)	Haqiqiy hayotda samarali va muvaffaqiyatli muloqot qilish uchun til integratsiyasi muhim ahamiyatga ega va integrativ ko'nikmalar xorijiy tilini o'rgatishda katta foyda keltirishi mumkin.

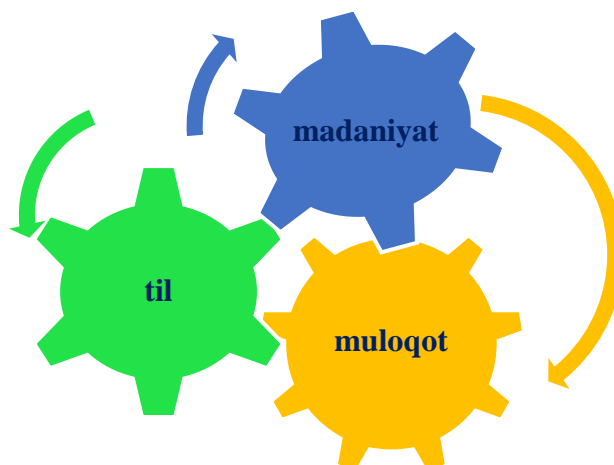
Oxford (2001)	Integrativ yondashuv xorijiy til o'rganuvchilarini haqiqiy tilga ochib beradi va ularni bu tilda tabiiy ravishda muloqot qilishga undaydi.
Mohan (1986)	Har bir til ko'nikma kundalik va real hayotdagi muloqotda alohida ishlatilmaydi, shuning uchun til o'rganishda ularning integratsiyasi hal qiluvchi nuqtadir.
Adeyemi (2010)	Integratsiyalashgan tilni o'rgatish yondashuvi o'quvchilarga boy va qiziqarli bo'lgan yanada keng qamrovli o'rganishni ta'minlaydi. Bu sinfdagi muhitni yanada qiziqarli qiladi va o'quvchilarni o'ylashga undaydi.
Mitrofanova & Chemezov (2011)	Til integratsiyasi o'quvchilarning til o'rganish motivatsiyasini oshirishi va o'quvchilar tomonidan materialni yaxshiroq tushunishiga olib kelishi mumkin.

Shunday qilib, yuqoridagi fikrlardan kelib chiqqan holda, shuni ta'kidlash joizki, integrativ yondashuv keng qamrovli tushuncha bo'lgani uchun, uni xorijiy tilni o'qitishda foydalalanishda 3 xil qarash mavjud. Birinchisi, maqsadli til va boshqa fanlarni birlashtirish (misol, CLIL – content and language learning), ya'ni yangi tilni turli sohalarga oid turli xil matnlar orqali o'rganish qarashi, ikkinchisi maqsadli tilning ko'nikmalarini (tinglab tushunish, o'qish, yozish, gapirish) integratsiyalash, ya'ni birini qolganlaridan ajratmagan holda birgalikda rivojlantirib borish, shuningdek, uchinchi qarash – bu maqsadli tilni madaniyat bilan integratsiyalashdir. O'nlab yillar davomida olimlar til ta'limida madaniyatning rolini yetarlicha to'g'ri baholay olishmagan. Kurs kitoblari va o'quv dasturi dizaynerlari til va madaniyat vazifalarini alohida ko'rib chiqqanlar. Biroq, masalaning haqiqati shundaki, bu ikkisi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik D.Brown(2011) tomonidan tasvirlanganidek uzviydir: “Til madaniyatning bir qismi, madaniyat esa tilning bir qismidir; ikkalasi bir-biri bilan chambarchas bog'langan, shuning uchun til yoki madaniyatning ahamiyatini yo'qotmasdan biri birini boshqasidan ajratib bo'lmaydi”.

Ayniqsa, AQSHda 5ta C – Five C's (ACTFL 1996) va Yevropa Ittifoqida Chet tillarni bilishning Umumyevropa xalqaro standarti - CEFR (Yevropa Kengashi 2001) paydo bo'lganidan beri madaniyat tushunchasini xorijiy til ta'limotiga kiritish bo'yicha keng qamrovli sa'y-harakatlar amalga oshirildi. 5ta C 1990-yillarning boshida Amerika Qo'shma Shtatlarida Chet tilini o'qitish bo'yicha Amerika Kengashi (American Council of Teaching Foreign Language) va assotsiatsiya tashkilotlari tomonidan qabul qilingan chet tili ta'limining milliy standartlaridir. Standartlar chet tillarida muloqot(communication)ga e'tiborni qaratish, boshqa madaniyat(cultures)lar haqidagi bilim va tushunchalarni rivojlantirish, boshqa fanlar

bilan aloqa(connections)larni o'rnatish, o'quvchilarning L1 va madaniyatlari va ularning chet tillari va madaniyatlari o'rtasida taqqoslash(comparision) va ko'p tilli hamjamiyat (communities)larda ishtirok etishni rag'batlantirishga chaqirdi. Shunday qilib, 5taC ni Qo'shma Shtatlardagi xorijiy tillar o'quv dasturiga madaniy tarkibni kiritish uchun asosiy turtki sifatida ko'rish mumkin. CEFRda ham plurimadaniyatning ahamiyati haqida qayd etilgan.

Schulz (2007)ga ko'ra tadqiqotchilar va olimlar madaniyatni o'rganish maqsadlari oddiy "madaniyat fakt sifatida" doirasidan tashqariga chiqishi va dunyoqarash, qadriyatlar va e'tiqodlar kabi turli madaniy istiqbollarni o'rganishga qaratilgan bo'lishi kerakligini ta'kidladilar. E.Hall(1976) "Agar jamiyat madaniyati aysberg bo'lsa, demak suv ustidagi ba'zi jihatlar ko'rinib turadi, lekin uning ostida kattaroq qismi yashiringan" degan fikrni olg'a surgan. Madaniyatning tashqi yoki ongli qismi biz ko'ra oladigan narsadir va aysbergning uchi bo'lib, xatti-harakatlar va ba'zi e'tiqodlarni o'z ichiga oladi. Madaniyatning ichki yoki ko'rimsiz qismi jamiyatning sirtidan pastda joylashgan bo'lib, xatti-harakatning asosi bo'lgan ba'zi e'tiqodlar, qadriyatlar va fikrlash shakllarini o'z ichiga oladi. M.Ennis (2015) esa til va madaniyat birgalikda insonlar orasidagi muloqotning shakllanishining ustuvor tamoyili ekanligini ta'kidladi. M.Ennis ularning aloqadorligini quyidagi rasm orqali ifoda etishga urindi (1-rasmga qarang):

1-rasm. Muloqot, til va madaniyatning o'zaro aloqadorligi

Yuqoridagi fikrlar va mulohazalar asosida shuni qayd etishimiz mumkinki, madaniyat va til o'zaro chambarchas bog'liq bo'lgaligi tufayli xorijiy tillarni o'qitishda nafaqat 4 ta ko'nikma, nutq faoliyat turlarini integratsiyalash, balki madaniyatni ham birgalikda o'qitish yondashuvi o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xorijiy tillarni integrativ yondashuv asosida o'rganish tilni tabiiy muhitda, boshqa fanlar va faoliyatlar bilan birga tadqiqotga asoslangan o'rgatishga urg'u

berish bo‘lib, o‘quvchilarga tilni kontekst ichida o‘rganishga imkon beradi, bu esa ularning tushunishini va saqlab qolishini oshiradi. Bu yondashuv talabalarga tillardan amaliy foydalanish, boshqa fanlarni yanada chuqurroq o‘rganish va madaniy e‘tirof etishni rivojlantirish imkonini beradi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. M.M. Saidova Integrativ yondashuv asosida o‘quvchilarga koreys tilini o‘qitishda xalqaro hamkorlik tajribalarining ahamiyati // *Inter education & global study*. 2024. №6.
2. Saidova , M. (2024). Koreys tilining jahon va o‘zbekistonda ikkinchi xorijiy til sifatida ommalashuvi tendensiyalari. *Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan*, 2(7), 181–187.
3. Hall, E. (1976). *Beyond Culture*. Anchor.
4. Ennis, M. (2015). Toward an integrated approach to language, culture and communication. In Nash, N. & Bracci, L. (Eds.) *Intercultural Horizons*. (3-33). New Castle, Cambridge.